

– № 220; **11.** *Всесоюзная* школьная перепись 15.XII – 1927 г. Т. II. – Харьков : Держвидав України, 1930. – 318 с. **12.** *Хренов К. К.* Вклад украинских учёных в развитие советской науки и техники // Известия Академии наук СССР / К. К. Хренов. – 1954. – № 1. – С. 3–13. **13.** *Звіт* законів і розпоряджень Уряду України. – Харків, 1921. – Ч. 2. – С. 46. **14.** *Вісті* Київського губернського революційного комітету. – 1921. – № 84. – 23 лютого. **15.** *Вісті* ВУЦВК. – 1921. – Ч. 132. – 21 лип. **16.** *ЗУ України.* – 1921. – № 11. – Ст. 310. **17.** *Історія* Академії наук України / [Шмельов В. Г., Кучмаренко В. А., Луговський О. Г. та ін.] ; під ред. П. С. Сохань. – К. : Наук. Думка, 1993. – 575 с. **18.** *Бюлетень* офіційних розпоряджень і повідомлень Наркомосвіти. – 1921. – ч. 12. – 15 листопада. – С. 2. **19.** *Наука* на Украине. Орган научного комитета Укрглавпрофобра. – 1922. – № 1. – 142 с. **20.** *Яворський М.* Найближчі завдання організації наукової праці на Україні / М. Яворський // Наука на Україні. Бюлетень Укрнауки: Держ. вид-во України, 1926. – С. 3–12. **21.** *Звідомлення* Всеукраїнської Академії наук за 1923 р. (з нагоди п'ятилітнього її існування). – К., 1924. – С. 3. **22.** *Вісті* ВУАН. – 1929. – № 3/4. **23.** *Державний* архів Харківської області. **24.** *Проблеми* организации науки в трудах советских учёных 1917–1930 годы. – Л. : Наука, 1990. – 232 с. **25.** *Развитие* физической химии на Украине / [Барчук Л. П., Белодед А. А., Боярская Л. А. и др.] – К. : Наук. думка, 1989. – 264 с.

Надійшла до редколегії 17.09.11

УДК 94(477.54)«17»:37+261.5

С. В. КАГАМЛИК, канд. іст. наук, ст. наук. співроб., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ХАРКІВСЬКИЙ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ОСЕРЕДОК У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ АРХІЄРЕЇВ (XVIII СТ.)

У науковій розвідці проаналізовано особливості діяльності українських архієреїв, зверхників Белгородської єпархії, спрямованої на розвиток Харківського колегіуму у XVIII ст., та гуртування на його базі духовної та інтелектуальної еліти.

В научном расследовании проанализированы особенности деятельности украинских архиереев, возглавляющих Белгородскую епархию, направленной на развитие Харьковского коллегиума в XVIII ст., и сосредоточение на его основе духовной и интеллектуальной элиты.

The scientific research analyzes the peculiarities of the activity of the Ukrainian bishops, heads of the Belgorod diocese, aimed at development of the Kharkov Collegium in the XVIII century that served as the basis for cooperation of the spiritual and intellectual elite.

До заснування Харківського університету роль провідного культурно-просвітницького осередку і центру формування світської і церковної еліти Слобожанщини виконував Харківський колегіум – навчальний заклад вищого типу. Його вихованцями стало чимало визначних церковних і світських діячів, зокрема, київські митрополити Гавриїл Кременецький і Арсеній Могилянський, його брат Євстафій Могилянський – знаменитий придворний проповідник, Феодосій Янковський – архієпископ Санкт-Петербурзький і Шліссельбурзький, Кирило Флоринський – єпископ Севський і Брянський та багато інших.

Діяльність колегіуму знайшла досить добре висвітлення в історичній літературі. В дорадянський період – це переважно праці церковних істориків.

Окремі праці, присвячені навчальному закладу створили О. Лебедев [1] та Є. Стеллецький [2]. Слід зазначити і роботи, присвячені окремим архієреям, які служили на теренах Харківщини, зокрема, Іоасафу Горленку [3] та Самуїлу Миславському [4]. В дослідженнях радянських часів про Харківський колегіум мова йшла лише побіжно, головним чином у зв'язку з причетністю до навчального закладу Григорія Сковороди. З праць цієї епохи варто відзначити цікаву статтю І. Я. Каганова, де аналізується склад бібліотеки колегіуму [5]. І лише в добу незалежності з'явилася спеціальна праця Л. Посохової, яка акумулювала попередні напрацювання з використанням значної кількості архівних джерел [6].

Водночас при роботі з літературою та окремими архівними фондами виявляються матеріали, які певною мірою доповнюють існуючу про Харківський колегіум інформацію. Передусім це стосується його фундаторів і протекторів – архієреїв Белгородської єпархії, які задавали напрям діяльності навчального закладу, забезпечували його матеріальне становище і кадровий викладацький склад.

Як згадувалося вище, до обов'язків архієреїв Белгородської єпархії (у кінці XVIII ст. розділена на окремі Харківську, Курську і Воронежську єпархії), як і зверхників інших єпархій в межах Російської імперії синодального періоду, входило забезпечення діяльності навчального закладу, його матеріального становища, учнівського і викладацького складу. На практиці єпископ у тісному контакті з ректором також керував навчальним процесом – видавав інструкції щодо змісту і порядку навчання, затверджував розклад занять, вводив нові навчальні предмети, контролював звільнення учнів і та інш. При цьому всі його дії мали узгоджуватися з Духовним Регламентом і мали бути підзвітними вищій духовній інстанції – Синоду. Отже, всі питання діяльності Харківського колегіуму вирішувалися на рівні вищої місцевої і центральної духовної влади.

Метою даної статті є висвітлення особливостей діяльності окремих архієреїв Белгородської єпархії в освітній сфері, їхніх контактів з представниками української церковної та світської еліти з метою забезпечення діяльності Харківського колегіуму.

Засновник просвітницького центру Слобожанщини, єпископ з вихованців Київської академії Єпифаній Тихорський (1722–1731), започаткував 1722 р. у м. Белгороді архієрейську школу замість цифірної школи, яка існувала з 1716 р. Прикметно, що остання була відкрита тут раніше, ніж подібні навчальні заклади в інших місцях [6, с. 20]. 1726 р. при сприянні відомого мецената, правителя Белгородської провінції князя М. Голіцина, школу було переміщено в м. Харків і реформовано в колегіум з повним курсом наук.

Одним із перших кроків Єпифанія Тихорського в напрямі функціонування переміщеної школи було забезпечення її приміщенням. Для цього єпископ придбав кам'яний двоповерховий будинок у полковника А. Шидловського та декілька сусідніх дворів місцевих мешканців [6, с. 23–

24]. Утримувався колегіум значною мірою за кошти жертводавців та прибутки від володінь Харківського Покровського монастиря, при якому знаходилася школа. Для зміцнення матеріального становища навчального закладу Тихорський приписав до Харківського Покровського монастиря три пустині – Озерянську, Аркадівську і Чугуївську, та виклопотав рішення Синоду про дозвіл користуватися зборами від ікони Божої матері в с. Каплунівці Охтирського полку.

Своє прохання з цього предмету від 20 лютого 1725 р. преосвященний Єпифаній аргументував таким чином: «Въ село Каплуновку приезжают многие люди для богомоления, поют молебны, и за пение дают деньги, а на икону кладут привесы, и теми доходами владеют обретающиеся при той церкви два священника с дьяконом и богатыся напрасно – могли бы довольствоваться одним приходом, понеже дворового числа всем священникам будетъ довольно, а у меня в школах помощью Божию поповских детей собралось и собирается немалое число, которые начали уже и учиться, откуда, по видимому, можно ожидать добрых надежды, – токмо таковых детей кормить и поить нечем, понеже более тех, которые суть отцов зело скудных. И чтобы Его Императорскаго Величества указом повелено было теми доходами и привесами владеть архиерейскому дому для совершения постройки и окончанія школ и для честнаго содержания учащихся и имеющих учиться» [7, с. 22; 8].

Єпископ Досифей Богданович-Любимський (1731–1733) також сприяв розвитку освіти на Слобожанщині. Він, зокрема, виклопотав 1732 р. дозвіл на передачу Харківському колегіуму 273 книжок з бібліотеки Стефана Яворського, яку той передав за тестаментом Ніжинському Спасо-Преображенському монастирю для створення науково-освітнього центру. Його наступник, белгородський преосвященний Петро Смілич (1736–1742) розширив програму навчальних предметів уведенням математики і геометрії, а також французької і німецької мов, для викладання яких викликав окремих учителів із-за кордону. Як відзначав П. Знаменський, при П. Сміличі математичний клас був «розкішно організований», в ньому викладалися математика, геометрія та архітектура [6, с. 95]. У цьому відношенні Харківський колегіум вигідно відрізнявся від інших подібних єпархіальних навчальних закладів, в яких викладання іноземних мов було запроваджено лише у другій половині XVIII ст., а математика й геометрія – аж на початку XIX ст., у зв'язку з реформуванням духовних училищ.

Оскільки один навчальний заклад не міг задовольнити всіх потреб обширної Белгородської єпархії, Петро Смілич відкрив низку підготовчих шкіл, де діти навчалися до класу синтаксими, а в колегіумі вже довершували свою освіту. Такі школи слов'яно-латинського типу були відкриті в Белгороді, Курську і Старому Осколі [7, с. 56–57]. Водночас преосвященний потурбувався, щоб пом'якшити традиційну для тих часів суворість шкільної дисципліни, яка відлякувала учнів і батьків. Так, в його указі від 30 січня

1738 р. на ім'я ієромонаха Авксентія, директора Белгородської слов'яно-латинської школи, яку іноді називали гімназіумом, значилося: «Директору с учителями смотреть накрепко, чтобы детей обучали всетщательно без всякаго оным затрудненія и напрасно, паче же неосмотрительнаго, наказанія; того ради, по указу Ея И. В. Петр, архієпископ Белградскій и Обоянскій приказал: в бытность учителей при обученіи, самим им детей жестоко ни зачто не наказывать, а обучать, при надсматриваніи директора, всетщательно и к выученію, оливо возможно, понятно..., при том же всячески примечать, чтобы никаких школьным правилам противностей ни от кого отнюдь не происходило» [7, с. 57].

Високий рівень навчального закладу засвідчує і те, що коли архієрей у зв'язку з епідемією, перевів колегіум в свою вотчину, слободу Грайворони і помістив у власному приміщенні, Синод у цьому зв'язку зауважив, що «такowym знатным училищам в селах быть весьма неприлично, а наипаче о внешних стран имеет быть не без зазрения», і велів якнайскоріше повернути їх на старе місце [7, с. 56].

Особлива турбота про колегіум відзначала і наступного белгородського архіпастиря Іоасафа Горленка (1748–1754). Він часто любив бувати у ньому, неодноразово служив літургію, відвідував студентські диспути. Про це, зокрема, повідомляв у своїх записках племінник Іоасафа Горленка І. І. Квітка: Ось декілька його свідчень у цьому зв'язку; «В 1751 г. февр[аля] 16 чис[ла] преосв[ященн]ый Іоасаф погребал в харьковском Успенскомъ соборе полковника Ивана Григорьевича Кветку, и квартировал на Основе»; в другой раз «прибыл на шестой неделе велик[ого] поста и отправлял в четверток свящ[енн]ый обряд умовенія ног в соборной церкви; а в Пасху литургисал в колегіумской церкви». «В июне опять был в Харькове, по случаю экзамена в Коллегіуме и прибытія матери своей, Маріи Даниловны Апостоловой-Горленковой.» «1752 г. Его Преосвященство прибыл в Харьков к Троицкому дню, и в Троицын день служил в колегіумской Покровской Церкви, посвятил брата, монаха Наркиса, в ієродіакона». «1753 г. к новому году прибыл в Харьков, квартировал в Коллегіуме. К новому году прибыли в Харьков губернатор Воронежскій Мусин-Пушкин, генерал майор кн. Кантемир, граф Девьер, Петр Семенович Салтыков «для некотораго консиліума». 6 января Преосвященн]ый «служил в Коллегіуме, и нарочитая церемонія была на Іордане». «Іюня 29, во второй раз, был в Харькове, «отправляемы были диспути философскіе генеральныя» [9, с. 11–12].

Докладаючи зусиль, щоб священники були «учительными людьми», Іоасаф Горленко уважно ставився і до матеріальних потреб колегіуму. Коли в 1750 р. ректор колегіуму Гедеон Антонскій просив преосвященного дати благословенну архіпастирську грамоту на перебудову навчального корпусу і дозвіл відправити укази до харківського, зміївського і чугувського протопопів для сприяння в доставці необхідних матеріалів, єпископ видав таку резолюцію: «благословительную грамоту дать, а указов до протопопов

не посылать, токмо написать от нас партикулярное письмо, в котором изобразить прошение архимандричье, а потом от нас рекомендательное требование о вспоможении, сколь возможно, тому месту, отечеству нашему благопотребному» [7, с. 88]. Фактично, така особиста грамота Іоасафа Горленка значно підсилила справу збирання коштів і будівельних матеріалів на користь колегіуму.

Преосвященный Лука Конашевич (1755–1758) з метою кращого управління колегіумом, яким необмежено керував ректор, поєднуючи цю посаду з настоятельством у Покровському училищному монастирі, увів своїм указом від 29 серпня 1756 р. колегіальний орган – собор. У ньому мали бути присутні викладачі богослов'я, філософії, риторики і піітики, які мали «ведать все хозяйственныя нужды коллегіума, избирать из среды себя казначея, человека честнаго и постоянного и такое дело снести могущаго, и управлять всем по общему согласію и приговору» [7, с. 119]. Перед смертю єпископ Лука заповів на потреби колегіуму чотирьох коней, з яких один, щоправда, дістався тогочасному белгородському губернатору Салтикову – в обмін за послуги училищній обителі [7, с. 119].

У тогочасних документах Харківський колегіум неодноразово називався Академією. Ще Єпифаній Тихорський, реорганізовуючи архієрейську школу в навчальний заклад вищого рівня, видав 1726 р. указ «об открытии новой академии и отдаче детей для обучения людям всякого звания» [10, арк. 1], а 1740 р. зустрічається навіть назва Тихоріанської академії – за іменем її засновника [11, с. 12].

З розкладу занять Харківського колегіуму, складеного 1769 р., видно, що, крім традиційних латинської та грецької мов, поезії, риторики і філософії, існували додаткові класи для вивчення французької, німецької, італійської мов, а також геометрії, архітектури, живопису, історії та географії [1, с. 11]. Ці класи мали бути започаковані ще 1765 р., згідно з указом Катерини II на клопотання сенаторів з місцевого дворянства – М. Шаховського, А. Олсуф'єва і М. Паніна, однак тогочасний преосвященный Порфирій Крайський (1763–1768) не виявив щодо цього особливого ентузіазму, розцінюючи їх «инородным придатком» [7, с. 149].

Проте наступник Крайського на Белгородській кафедрі Самуїл Миславський (1768–1771), ревний і високоосвічений просвітник, виявив значно більше ініціативи. Вважаючи «прибавочные классы» корисними для розвитку колегіуму, він увів їх до загального розкладу навчальних предметів з максимальною зручністю для студентів. Понад те, приділяючи найбільше уваги саме вивченню іноземних мов – «поправленію и распространенію наук и языков необходимая состоит нужда в учителях знающих и достойных», за власні кошти відправив двох найбільш здібних студентів богослов'я для навчання в провідних університетах Німеччини, «дабы они в пользу государства высших могли обучаться наук и языков» [7, с. 165]. 1771 р. єпископ Самуїл викликав з Московського університету студента Петра

Аттона в якості учителя французької мови для додаткових класів Харківського колегіуму [7, с. 165–166]. З інструкції для колегіуму, укладеної Самуїлом Миславським 1769 р., від студентів богословського класу вимагалось обов'язкового вивчення, крім латинської, ще однієї, на вибір, іноземної мови, а також використання при підготовці проповідей праць іноземних авторів [1, с. 60–90].

Така різнобічність навчальних предметів потребувала відповідної кількості підручників. Очевидно, тому колектив колегіуму висловив Слобідсько-Українському губернатору Є. Щербініну думку про необхідність заснування у Харкові друкарні. Той, у свою чергу, звернувся до белгородського преосвященного Самуїла Миславського: «Для всякаго публичнаго училища сколь необходимая есть вещь типография и какая из того и всему обществу следует польза, о том вашему преосвященству более, нежели мне, известно. Я в самое то время, когда во исполнение все милостивейшаго Ея Императорскаго Величества соизволения, старался основать при здешнем Харьковском Коллегиуме новые классы наук, не мог упустить сего важнаго пункта, для чего и вошел с представлением о сей матеріи в Правительствующій Сенат». Миславський висловив повне розуміння і підтримку цієї ідеї, зокрема шляхом звернення до окремих членів Сенату і Синоду, щоби їм «довольно внушить и изъяснить пользу и нужду при здешних училищах типографіи» [1, с. 12; 6, с. 93–94]. Друкарню з невідомих обставин так і не було відкрито, хоча вищенаведене підтверджує, що преосвящений був особисто зацікавлений у цьому і, зокрема, активно сприяв вивченню в колегіумі іноземних мов.

Відомі й інші заходи Самуїла Миславського на користь Харківського колегіуму. Так, він відновив діяльність підготовчих шкіл для вступу в колегіум, які в попередні роки з різних причин припинили свою діяльність. Задіявши значну кількість жертводавців та свої власні кошти (100 крб.), преосвящений побудував двоповерховий гуртожиток для бідних студентів. Корпус було завершено 1773 р., тоді, коли Самуїл Миславський вже очолював Київську митрополічу кафедру.

Для розвитку колегіуму велику роль відіграла його бібліотека, яка формувалася переважно з пожертв українських ієрархів. Зокрема, Амвросій Орнатський відзначав, що «преосвященный Епифаний Тихорский, также преемники его и разного звания особы, умножили ее (библиотеку – С. К.) до 3000 книг на разных языках» [12, с. 109, 120; 6, с. 115–124]. Відомо також, що преосвящений Іоасаф Миткевич перед смертю неодноразово говорив духовним особам, що всі свої власні книги заповідає в бібліотеку Харківського колегіуму, які й були йому передані у кількості 309 примірників згідно з реєстром [13, с. 33].

З ініціативи Белгородського преосвященного Самуїла Миславського у 1769 р. було укладено бібліотечний каталог (це другий відомий каталог

бібліотеки, перший було складено 1753 р.). У ньому зазначено 70 назв книг, подарованих бібліотеці колегіуму в 1769–1770 рр. белгородським преосвященним Самуїлом Миславським, у тому числі комплекти журналів і газет, які виходили у Москві і Санкт-Петербурзі [14, арк. 1–55; 12, с. 108–109]. Аналіз каталогу, як свідчить його дослідник І. Каганов, підтверджує, що репертуар книжкових фондів бібліотеки виходив далеко поза межі суто церковних інтересів – у ньому переважали книги на іноземних мовах – латиномовні (1669 назв), на польській та інших іноземних мовах (142 назви), меншою мірою представлені книги «русской печати» (видані російською і слов'янською мовами). За тематикою, крім богослужбових, багато книг світського змісту – різного роду посібників, праць античних і західноєвропейських авторів, зокрема французьких просвітників Руссо і Вольтера, філософських і проповідницьких творів, історичних та географічних праць тощо [12, с. 105–122].

Харківський колегіум від початку свого заснування був не лише освітнім осередком, а й центром гуртування духовної та інтелектуальної еліти. Це, зокрема, відбувалося завдяки тісним зв'язкам керівництва колегіуму та його протекторів з іншими просвітницькими центрами України-Гетьманщини, передусім з Києво-Могилянською академією. Як видно з устрою і програми колегіуму, він багато в чому копіював провідний український навчальний заклад. За аналогією Києво-Братського монастиря отримав назву училищного і Харківський Покровський монастир, де розміщувався колегіум. Окрім того, Києво-Могилянська академія постійно постачала свою філію викладачами і студентами.

Окрім Академії, кадри для колегіуму значною мірою постачала і Києво-Печерська лавра. З метою забезпечення діяльності колегіуму єпископ Єпифаній Тихорський виклопотав у лютому 1722 р. дозвіл Синоду залучати до викладання в колегіумі освічених ченців з монастирів Київської єпархії. В числі перших у Харкові з'явився печерський ієродиякон Гавриїл Краснопольський. Йому доручили 23 учнів і викладання піітики, а в наступному, 1728 р., Єпифаній Тихорський висвятив його в сан ієромонаха [15, арк. 38 зв. – 39; 124 зв. – 125]. Можна припустити, що в цей час також викладали в колегії Наркіс Армашенко, Саватій Онискевич і Геннадій Дробецький, висвячені Єпифанієм Тихорським та його наступником на Белгородській кафедрі Досифеєм Богдановичем-Любимським на ієромонахів у 1727 і 1732 рр. [15, арк. 91 зв. – 92, 96 зв. – 97, 99–100].

1728 р., на прохання мецената Харківської колегії князя М. Голіцина, у Харків поїхав постриженець Києво-Печерської лаври Платон Малиновський, який у 1729 р. очолив навчальний заклад, а в наступному, 1730 р., його призначили членом Синоду. Його плідне перебування у Харкові засвідчують прочитані ним богословські курси [16, с. 57]. У 1730–1736 рр. префектом колегіуму і архимандритом Харківського Преображенського монастиря був Йосиф Занкевич [9, с. 278; 17, с. 718]. У 40–50-х рр. у Харкові вчителювали

також ієромонах Арсеній Піонтницький, про що свідчить запис в іменній відомості ченців, що вибули з Києво-Печерської лаври у 1746 р. [18, арк. 198, 201 зв.], та Костянтин Бродський, якого у 1753 р. призначили викладачем богослов'я і ректором Харківського колегіуму [19, с. 116].

Своїм високим рівнем навчання і ґрунтовною матеріальною базою Харківський колегіум багато в чому завдячував допомозі і впливовій підтримці української світської еліти. Відома роль у започаткуванні і становленні колегіуму князя М. Голіцина, слобідського губернатора Є. Щербініна та інших, які надали значну допомогу навчальному закладу. Вище також йшлося про те, як гуртувалася знать в колегіумі завдяки белгородському преосвященному Іоасафу Горленку. Проте, мабуть, найпоказовішим прикладом активного спілкування між українською церковною та світською елітою в Харківському колегіумі у 50-х рр. є постать видатного філософа і просвітника Григорія Сковороди.

Відоме його тісне особисте і письмове спілкування з багатьма духовними особами: белгородським архімандритом Гервасієм Якубовичем, який запросив його викладачем до Харкова, ректором Харківського колегіуму Іовом Базилевичем, префектом Лаврентієм Кордетом, який водночас був ігуменом Святогорського монастиря, а особливо – з белгородським преосвященим Іоасафом Миткевичем. На честь дня народження єпископа Г. Сковорода написав окремі вірш. Окрім того, присвятив йому 27 пісню із «Саду божественних пісень», під якою помітив таку характеристику архієрея: «пастир освічений, покірливий, милосердний, незлобивий, правдолюбчець, престол чуття, любові світильник». А у казці про музиканта Вовка Г. Сковорода відзначив, що «пастир добрий Йоасаф Миткевич більше як сорок отроків та юнаків звільнив від училищного іґа на шлях їхньої природи, наслідуючи людинолюбству – не марнославству. Цьому і я наслідуючи, написав книжицю «Алфавіт миру» [20, т.1, с.75, 76, 96–97; т.2, с. 338, 339, 346-7, 388–390, 442, 451, 452, 468. 469, 475]. Така висока оцінка діяльності Іоасафа Миткевича з вуст Г. Сковороди особливо показова, якщо згадати, що загалом до духовних осіб просвітник відносився неоднозначно, часто вдаючись до жорсткої критики на їхню адресу.

Таким чином, вищенаведене підтверджує, що українські архієреї, які стояли на чолі Белгородської єпархії, не лише виконували роль фундаторів і протекторів Харківського колегіуму, а й задавали напрям діяльності навчального закладу, забезпечували його матеріальне становище і кадровий викладацький склад. Завдяки їхнім зусиллям просвітницький центр Слобожанщини став справжнім культурно-освітнім осередком, де гуртувалася українська церковна і світська еліта.

Список літератури: 1. *Лебедев А. С.* Харьковский коллегіум как просветительный центр Слободской Украины до учреждения в Харькове университета / А. С. Лебедев // Чтения в обществе истории и древностей при Московском университете. – 1886. – Кн.1. – С. 1–106. 2. *Стеллецкий Е.* Харьковский коллегіум до преобразования его в 1817 году / Е. Стеллецкий – Харьков, 1895. (б/в) 3. *Святитель Иоасаф Горленко, епископ Белгородский и Обоянский (1705-1754 гг.).* Материалы для биографии, собранные и изданные князем Н. Д. Жеваховым. - Т. 1–

Ч. III - К. : Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1909. – 692 с. 4. *Рождественский Ф.* Самуил Миславский, митрополит киевский. (С 70 письмами, напечатанными с архива Киево-Софийского Собора и Киевской Консистории) / Феод. Рождественский. – К. : Типография В. Давиденко, 1877. – 179 + XLIX с. 5. *Каганов И. Я.* Каталог библиотеки Харьковского коллегіума 1769 г. Из истории украинской книжной культуры XVIII столетия / И. Я. Каганов // Книга. Исследования и материалы. – М. :Издательство Всесоюзной книжной палаты. – Сборник VI. – 1962 – С. 105–122. 6. *Посохова Л. Ю.* Харківський колегіум (XVIII – перша половина XIX ст.) / Л. Ю. Посохова. – Харків : Бізнес-Інформ, 1999. – 162 с. 7. *Лебедев А. С.* Белгородские архiereи и среда их архипастырской деятельности (по архивным документам). – Харьков : Типо-Литография «Печатное дело», 1902. – 288 с. 8. *Центральный державний історичний архів України*, м. Київ (далі ЦДІАК України). Ф. 2009, оп.1, спр. 72. 9. *Историко-статистическое описание Харьковской епархии.* – В 5 кн. – Отд. 1. Краткий обзор епархии и монастыри. – М., 1852 (б/в) – 236 с. 10. *ЦДІАК України*. Ф. 2009, оп.1, спр. 200. 11. *Основание Харьковского коллегіума, нынешней Харьковской духовной семинарии // Молодик на 1844 год: Украинский литературный сборник, издаваемый И. Бецким.* – Харьков, 1843. – С. 7–32. 12. *Каганов И. Я.* Каталог библиотеки Харьковского коллегіума 1769 г. Из истории украинской книжной культуры XVIII столетия // Книга. Исследования и материалы. – М. :Издательство Всесоюзной книжной палаты. – Сборник VI. – 1962. – С. 105–122. 13. *Лебедев А. С.* Сведения о некоторых архивах духовного ведомства в губерниях Курской и Харьковской / Оттиск из Сборника Харьковского историко-филологического общества. – Т. XIII. – Харьков, 1902. 14. *ЦДІАК України*. Ф.1973, оп.1, спр. 2145. 15. *ЦДІАК України*. Ф.128, оп.1, спр.4. 16. *Петров Н. И.* Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве / Н. И. Петров. – Вып. 2. – М., 1897. – 294 с. 17. *Харламович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. – Т.1. – Казань : Издание книжного магазина М. А. Голубева, 1914. – XXIV + 878 + LXVI с. 18. *ЦДІАК України*. Ф. 128, оп.1 черн., спр. 2. 19. *Аскоченский Д.* Киев с древнейшим его училищем, Академиею. – Киев : Университетская типография, 1856. – Ч. 2. – 566 с. 20. *Сковорода Г.* Твори у двох томах / Григорій Сковорода. – К.: Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка, 1973. – Т.1. Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – 528 с. ; Т.2. Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. – 480 с.

Надійшла до редколегії 22.10.11

УДК 53(091); 53(092); 532.5; 533.723

Б. В. КОЖУШКО, Інститут фізики НАН України, Київ;

В. А. ШЕНДЕРОВСЬКИЙ, д-р фіз.-мат. наук, Інститут фізики НАН України, Київ

ЗАБУТЕ В НАУЦІ ІМ'Я (ЛУКАШ БОДАШЕВСЬКИЙ – ФІЗИК І ГІДРОМЕХАНІК)

У статті висвітлюються забуті наукові досягнення світового рівня львівського фізика Лукаша Бодашевського, а саме, відкриття явища броунівського руху для газів, проведення перших ультрамікроскопічних досліджень і створення теорії хвилеподібного руху води. Також відкриваються деякі раніше невідомі важливі сторінки біографії вченого.

В статті освещаются забытые научные достижения мирового уровня львовского физика Лукаша Бодашевского, а именно, открытия явления броуновского движения для газов, проведения первых ультрамикроскопических исследований и создания теории волнообразного движения воды. Также открываются некоторые ранее неизвестные важные страницы биографии ученого.

The article unveils the forgotten world-class achievements of the Lviv-based physicist, Lukasz Bodashevsky, in particular, discovery of Brownian movement in gases, pioneering researches in ultramicroscopy and creation of the theory of undulatory motion of a water surface. Also, the article sheds light on certain important biographical details of the scientist.